

12. Основы маркетинга / [Ф. Котлер, Г. Армстронг, Дж. Сондерс, В. Вонг]. - 2-е европ. изд. - М., СПб., К. : Изд. дом "Вильямс", 1999. - 1152 с.

13. Колосок В. М. Бюджетирование как инструмент стратегического управления предприятиями металлургического холдинга / В. М. Колосок, М. В. Верескун, Е. Н. Дроботина // Экономика Украины. - 2012. - № 6. - С. 30-40.

14. Мескон М. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. - М. : Дело, 1994. - 680 с.

15. Паршина О. А. Управління конкурентоспроможністю продукції машинобудування: концепції, рішення, стратегії : [монографія] / О. А. Паршина. - Дніпропетровськ : Національний гірничий університет, 2010. - 287 с.

16. Павлова В. А. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення : [монографія] / В. А. Павлова. - Дніпропетровськ : Вид-во ДУЕП, 2006. - 276 с.

17. Портер М. Стратегія конкуренції / М. Портер, Е. Майкл ;

[пер. з англ. А. Олійник, В. Сільський]. - К. : Основи, 1998. - 390 с.

18. Скударь Г. М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения / Г. М. Скударь. - К. : Наук. думка, 1999. - 496 с.

19. Фасхиев Х. Модель управления конкурентоспособностью предприятия / Х. Фасхиев // Проблемы теории практики управления. - 2008. - № 2. - С. 69-80.

20. Фатхудинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации / Р. А. Фатхудинов. - М. : Изд-во Эксмо, 2005. - 544 с.

21. Философский энциклопедический словарь / [редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др.] - 2-е изд. - М. : Сов. энциклопедия, 1989. - 815 с.

22. Украинский советский энциклопедический словарь : в 3-х тт. / [редкол.: А. В. Кудрицкий (ответ. ред.) и др.]. - К. : Глав. ред. УСЭ, 1988. - Т. 2. - 1988. - 768 с.

M. Vereskun

CONCEPTUAL FOUNDATIONS OF COMPETITIVENESS OF LARGE CORPORATE STRUCTURES

The paper considers the concept of competitiveness management at large corporate structures (groups) consisting of hypotheses, concepts, principles, approaches, methods and types of management. Within the proposed concept defined economic category of "economic-management system corporate group" and "competitiveness management large corporate group".

Key words: competitiveness, competitiveness management, concept, large corporate structure.

© М. Верескун

Надійшла до редакції 19.09.2012

УДК 330.14.01:332.101.262

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ТЕОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ: ГЕНЕЗИС НАУКОВОЇ ДУМКИ

ОКСАНА ВЕРЕТЕННИКОВА,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії та фінансів
Донбаської національної академії будівництва і архітектури

НАТАЛЯ КРИКУН,

асистент кафедри економічної теорії та фінансів
Донбаської національної академії будівництва і архітектури

У статті розглянуто генезис теорії людського капіталу з подальшою її трансформацією в теорію інтелектуального капіталу. Досліджено основні положення теорії інтелектуального капіталу через вивчення праць представників різних шкіл політичної економії. Простежена зміна поглядів видатних економістів щодо впливу інтелектуальної діяльності людини на економічний розвиток суспільства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, теорія інтелектуального капіталу, людський капітал, політекономія, інтелектуальна діяльність.

Постановка проблеми. Забезпечення динамічного й масштабного розвитку інтелектуальної сфери можливе лише на умовах ефективного викорис-

тання інтелектуального капіталу підприємств. Це залежить, у першу чергу, від чіткості визначення цієї категорії, яке досягається через дослідження гене-

зису виникнення й формування інтелектуального капіталу. У вітчизняній та зарубіжній літературі існує чимало фундаментальних праць, присвячених вивченню різноманітних проявів інтелектуальної діяльності та інтелектуального потенціалу суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти інтелектуальної діяльності досліджували такі видатні економісти кінця XVII - середини XIX ст., як В. Каразін, Ф. Ліст, К. Маркс, Дж. С. Міль, В. Петі, Д. Рікардо, А. Сміт, кінця XIX ст. - першої половини XX ст.: А. Біне, М. Вебер, А. Маршалл, М. Туган-Барановський, В. Штерн, Й. Шумпетер та інші. Найбільш відомими представниками сучасності, які досліджували різновиди прояву використання інтелектуального капіталу є Т. Андрусенко, М. Багдасаров, Д. Волков, Т. Гараніна, С. Дайнеко, С. Коледа, І. Малик. Однак аналіз більшості робіт, присвячених дослідженню інтелектуальної діяльності людини, показує різнопланове використання категорії "інтелектуальний капітал" або окремих її характеристик в історичному ракурсі, що, у свою чергу, проявляється в обмеженні або, навпаки, надзвичайно широкому сприйнятті цієї категорії, яке унеможлиблює формування чіткої наукової парадигми управління інтелектуальним капіталом підприємств.

Мета статті - простеження зміни основних положень теорії інтелектуального капіталу на основі вивчення праць представників різних шкіл політекономії, що виникали в процесі еволюційного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Дослідження теорії формування й використання інтелектуального капіталу в економічній літературі започатковане в роботі одного із засновників класичної школи політичної економії В. Петті "Економічні і статистичні роботи". Тут він, досліджуючи сферу виробництва, а, відповідно, і накопичення багатства, значну увагу приділяв категорії "цінність населення". До складу національного багатства Петті включав не тільки матеріальні фактори, а й грошову оцінку самого населення, щоб якимось чином оцінити величину людського капіталу (його трудових навичок, вправності, кваліфікації). Характеризуючи населення, Петті виходив із неоднорідності праці й самих робітників, унікальності людини-працівника, яка, на думку вченого, характеризується специфікою діяльності й майстерністю. Прояв здібностей та унікальність останніх він характеризує поняттям "різноманітність". Прояв цієї "різноманітності" і є джерелом багатства країни. Таким чином, В. Петті одним із перших класиків економічної теорії приділив увагу різноманітним інтелектуальним здібностям людини, які реалізуються в процесі участі у виробничих відносинах і сприяють примноженню багатства країни [11].

Класична школа економічної теорії нерозривно пов'язана з іменем послідовника В. Петті - шотландського економіста А. Сміта, який започаткував теорію трудової вартості. В її основі лежить поняття про те, що праця - єдине точне мірило вартості чи єдина міра, за допомогою якої можна порівняти між

собою вартості різних товарів за всіх часів і в усіх місцях. Він зазначає, що розподіл праці - головна передумова підвищення її продуктивності. Завдяки йому вдосконалюються навички кожного працівника, забезпечується економія часу при переході від однієї операції до іншої, відбувається полегшення й скорочення процесу виробництва.

У своїй праці "Дослідження про природу і причини багатства народів" він, говорячи про вплив поділу праці на суспільний розвиток, виділяє людей інтелектуальної праці в особливий клас: "З прогресом суспільства наука, або умогляд, стає, як і всяке інше, заняттям особливого класу громадян" [3, с. 125]. А. Сміт високо цінував освіту й розглядав її як фактор, що сприяє збільшенню багатства країни. А. Сміт доводив, що знання, які розвиваються в процесі навчання й трудової діяльності, можна віднести до складу капіталу. Він уважав, що основний капітал складається з машин та інших знарядь праці, із будівель, землі та "з придбаних і корисних здібностей усіх жителів і членів суспільства". Він також зазначає, що "набуття таких здібностей, ураховуючи також утримання їх власника під час його виховання, навчання або учнівства, становлять основний капітал, який немовби реалізується в його особистості. Ці здібності, будучи частиною стану певної особи, разом із тим стають частиною багатства суспільства, до якого ця особа належить. Велику спритність чи вміння робітника можна розглядати з тієї ж точки зору, що й машини, і знаряддя виробництва, які скорочують або полегшують працю і які, хоча й вимагають відомих витрат, але повертають ці витрати разом із прибутком" [Там само, с. 409].

Д. Рікардо підтвердив цю думку, пояснюючи відставання країн в економічному розвитку "недостатністю освіти в усіх верствах населення". Він ототожнював відтворення робочої сили з відтворенням населення й наголошував на важливості якості робочої сили для забезпечення ефективного виробництва. Якщо говорити про представників класичної політекономії, то внесок більшості з них у розвиток концепції людського капіталу полягав у тому, що в науковий обіг уперше були введені такі поняття, як "живі дієві сили", "здібності робітників до праці", "продуктивні робочі сили", "робоча сила"; була обґрунтована ідея про те, що набуті здібності людей складають частину багатства всього суспільства; визначено, що найважливіші якості людей формуються інститутом освіти й виховання людини.

Засновник марксизму К. Маркс, на відміну від Д. Рікардо, більш широко трактував категорію "робоча сила". Він розглядав її як "сукупність фізичних і духовних здібностей, ...якими володіє ...жива особа і які пускаються нею в хід щоразу, коли вона створює будь-які споживчі вартості" [13]. На думку вченого, вартість створюється тільки в процесі праці, що не зводиться лише до витрачання робочої сили, а є процесом взаємодії суспільства й природи, що характеризується продуктивністю праці. Величина її залежить від кваліфікації робочої сили.

Розвиток розумових, творчих та інтелектуальних здібностей людини К. Маркс називав "справжнім багатством", "головною продуктивною силою суспільства", підкреслюючи, що творчі якості людини можуть бути створені тільки в процесі й у результаті специфічного виробництва й потребують витрат. Маркс, подібно до класиків, трактував саму людину як основний капітал, підкреслюючи велике значення освіти, виробничого досвіду й витрат вільного часу в його розвитку й накопиченні. Таким чином, К. Маркс зробив значний внесок у розвиток концепції людського капіталу.

Послідовник А. Сміта і Д. Рікардо Джон Стюарт Мілль, говорячи про елементи, які визначають продуктивність праці населення країни, зауважував, що продуктивність праці суспільства полягає в наявності в її розпорядженні майстерності й знань, чи то кваліфікації й знань самих робітників, чи то тих, хто ними керує. Також він відзначав: "Очевидним є те, що продуктивність праці в народі обмежена обсягом його технічних знань і що будь-яке розширення таких знань, будь-яке більш досконале застосування предметів або сил природи для виробничих потреб дає змогу за однакової кількості та інтенсивності праці виробляти більший обсяг продукту" [4, с. 214]. Саму людину Дж. С. Мілль не вважав складовою багатства. До багатства він відносив "її набуті здібності, які існують лише як засіб і породжені працею". І далі: "Мистецтво, енергія і наполегливість робітників країни так само вважаються її багатством, як і їхні інструменти й машини" [Там само, с. 139].

Дослідження сутності й форми продуктивної сили людини й у подальші історичні часи знаходилися в центрі економічної науки й пов'язано з іменами Л. Вальраса, Дж. Волша, М. Кларка, Ф. Ліста, Г. Д. Леода, Дж. МакКуллоха, Г. Маклеода, А. Маршалла, Дж. С. Мілля, Н. Сеніора, Ж.-Б. Сея, У. Терах, І. Ф. Тюнена, Дж. С. Уолша, І. Фішера та ін. Але визнання продуктивних здібностей людини як особливого виду капіталу, а саме: як капіталу людського, первісно пов'язане з іменами Т. Шульца, Г. Беккера, які ввели в політекономію поняття людського капіталу, а пізніше - з іменами Й. Бен-Поретта, М. Блауга, Г. Р. Боуена, Дж. Кендріка, Л. Туроу та інших.

Інтенсивний розвиток наприкінці 1950-х років теорії людського капіталу в західній економічній теорії був обумовлений народногосподарськими зрушеннями, породженими науково-технічною революцією. Він відобразився в тому, що в сучасних умовах накопичення нематеріальних елементів багатства (наукових досягнень, зростання рівня освіти населення тощо) набув першорядного значення для всього ходу суспільного відтворення. Наприкінці 50-х - на початку 60-х рр. минулого століття завдяки публікаціям американського економіста Т. Шульца, зокрема його праці "Інвестиції в людський капітал" (1961 р.), відбулось формування сучасної теорії людського капіталу та її виділення як самостійної теоретичної концепції [2, с. 38-56]. У той самий час концепцію людського капіталу розробляв ще один

американський економіст Г. Беккер (1930 р). У 1964 р. він опублікував свою фундаментальну наукову працю "Людський капітал: теоретичний та емпіричний аналіз" [12]. На думку вченого, саме завдяки збільшенню інвестицій в освіту, здоров'я, професійні знання, мотивації людей, елітарні країни світу зберігають своє провідне місце у світовій економіці. У 1992 р. Гері С. Беккер отримав Нобелівську премію за "розповсюдження сфери мікроекономічного аналізу на цілий ряд аспектів людської поведінки і взаємодії, включаючи неринкову поведінку" [5, с. 17]. За Г. Беккером, людський капітал - це наявний у кожного запас знань, навичок, мотивацій. Інвестиціями в нього є освіта, накопичення виробничого досвіду, охорона здоров'я, географічна мобільність, пошук інформації. Прикладом таких інвестицій є вкладення коштів в освіту учнів, батьки яких порівнюють очікувану граничну норму віддачі від таких вкладень із прибутковістю альтернативних інвестицій (відсотками за банківськими вкладами, дивідендами із цінних паперів тощо).

Як зазначає американський економіст Марк Блауг: "Концепція людського капіталу, або "тверде ядро" дослідницької програми людського капіталу, полягає в ідеї, що люди витрачають на себе ресурси різним чином - не тільки для задоволення поточних потреб, але й заради майбутніх грошових і негрошових доходів. Вони можуть інвестувати у своє здоров'я; можуть добровільно здобувати додаткову освіту; можуть витратити час на пошук роботи з максимальною можливою оплатою, замість того, щоб погоджуватися на першу ж ліпшу пропозицію; можуть купувати інформацію про вакансії; можуть мігрувати, щоб скористатися кращими можливостями для зайнятості; нарешті, вони можуть обирати низькооплачувану роботу з більш широкими можливостями для навчання, замість високооплачуваної роботи без будь-яких перспектив розвитку" [1, с. 318].

У середині ХХ ст. термін "людський капітал" був замінений терміном "інтелектуальний капітал", що пов'язано з науково-технічним прогресом, ростом наукових досліджень, інформатизацією суспільства тощо. У наш час дослідники інтелектуального капіталу розглядають людський капітал як складову інтелектуального капіталу. Уперше таку концепцію запропонували Л. Едвінссон і М. Мелоун у своїй праці "Інтелектуальний капітал". Одне з перших визначень інтелектуального капіталу було подане саме в цій роботі, згідно з якою інтелектуальний капітал - це "сукупність людського капіталу, організаційного капіталу і клієнтського, кожний із яких може бути позиковим чи власним" [14].

У 70-х роках ХХ століття дослідження людського капіталу набуло масового характеру. Подальший розвиток економічної думки щодо людського капіталу пояснюється науково-технічною революцією, що спричинила збільшення значущості в економіці нематеріальних елементів багатства (наукових розробок, know-how тощо). У СРСР інтерес до цієї проблематики виник наприкінці 70-х - початку 80-х рр. і

пов'язаний з іменами С. Г. Струмліна, В. С. Гойла, А. Б. Дайновського, Р. І. Капелюшнікова.

Із переходом до ринкової економіки інтерес до теорії людського капіталу знову підвищився. У Росії з 1991 р. видаються книги М. М. Критського "Людський капітал" [13]; В. І. Марцинкевича "США: людський капітал і ефективність економіки"; В. І. Марцинкевича й І. В. Соболевої "Економіка людини"; С. О. Дятлова "Основи теорії людського капіталу" [14]; А. І. Добриніна, С. О. Дятлова, О. Д. Циренової "Людський капітал у транзитивній економіці" тощо. В Україні в той же час з'являються роботи вітчизняних науковців С. Бандури, Н. Борецької [15], Е. Лібанової, В. Скуратівського, О. Палій [20] та ін. Авторами визначається доцільність використання індикаторів людського розвитку для оцінки ефективності суспільного прогресу.

Наприкінці ХХ ст. економічна наука значну увагу приділяє аналізу таких складових інтелектуального капіталу, як освіта, наука, інформаційно-комунікаційні технології, об'єкти інтелектуальної власності, а також природним та макроекономічним чинникам формування інтелектуального потенціалу суспільства. Цю тему досліджують Г. Башнянін, Л. Безчасний, С. Вовканич, В. Григоренко, М. Гуревичов, В. Грушко, С. Злупко, Ю. Канигін, І. Каленюк, В. Куценко, М. Малик, Б. Малицький, О. Нестеренко, В. Удовиченко, П. Цибулев, А. Чухін, С. Шолуденко, Т. Шпарга та ін.

Необхідність подальших наукових пошуків у напрямку дослідження інтелектуального капіталу обумовлена значущістю цієї категорії. Інтелектуальний капітал за сучасних умов перетворюється на основне джерело розвитку економічного потенціалу країн, саме тому постійно зростає важливість його теоретичних та практичних досліджень. Тільки глибоке дослідження теорії інтелектуального капіталу, його формування та використання дозволить Україні розвинути свій економічний потенціал та ввійти в постіндустріальне суспільство, у якому головну роль відіграє людина.

Висновок

Отже, погляди науковців на основні складові інтелектуального капіталу змінювались еволюційно: від виникнення робіт, у яких приділено увагу інтелектуальним здібностям людини як джерелу багатства країни до формування чітко окресленої теорії інтелектуального капіталу. Завдяки ґрунтовним дослідженням представників багатьох шкіл політичної економії було визначено сутність інтелектуального капіталу, який є однією з основних економічних категорій сучасності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Блауг М. Методология экономической науки / М. Блауг. - М. : Вопросы экономики, 2004. - 416 с.
2. Schultz T. W. The Economic Value of Education / T. W. Schultz. - New York : Columbia University Press, 1963.

3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. - М. : Соцэкиз, 1956. - 490 с.
4. Милль Дж. С. Основы политической экономии. Т. 1 / Дж. С. Милль. - М. : Прогресс, 1980. - 139 с.
5. Капелюшников Р. И. Экономический подход Гэри Беккера к человеческому поведению / Р. И. Капелюшников // США: экономика, политика, идеология. - 1993. - № 11. - С. 17-32.
6. Дятлов С. А. Основы теории человеческого капитала / С. А. Дятлов. - СПб., 1994. - 83 с.
7. Майбуров И. А. Эффективность инвестирования и человеческий капитал в США и России / И. А. Майбуров // Мировая экономика и международные отношения. - 2004. - № 4. - С. 3-13.
8. Марцинкевич В. И. Экономика человека / В. И. Марцинкевич, И. В. Соболева. - М. : Аспект Пресс, 1995. - 193 с.
9. Ильинский И. В. Инвестиции в будущее: образование в инвестиционном воспроизведении / И. В. Ильинский. - СПб., 1996. - 283 с.
10. Капелюшников Р. И. Современные западные концепции формирования рабочей силы / Р. И. Капелюшников. - М. : Наука, 1981. - 250 с.
11. Петти В. Экономические и статистические работы / В. Петти. - М. : Соцэкиз, 1940. - 324 с.
12. Becker G. S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education / G. S. Becker ; Third ed. - Chicago and London. - 1993. - 390 p.
13. Критский М. М. Человеческий капитал / М. М. Критский. - Ленинград : Изд. Ленингр. ун-та, 1991. - 120 с.
14. Эдвинссон Л., Мэлоун М. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании / Л. Эдвинссон, М. Мэлоун // Новая постиндустриальная волна на Западе : Антология / [под ред. В. Л. Иноземцева]. - М. : Academia, 1999. - 434 с.
15. Борецька Н. П. Соціальний захист населення на сучасному етапі: стан і проблеми. - Донецьк : Янтра, 2001. - 352 с.
16. Згонник Л. В. Институциональная составляющая воспроизводства человеческого капитала / Л. В. Згонник // Наук. праці ДонНТУ. Сер. Економічна. - 2008. - Вип. 100-3. - С. 118-124.
17. Пальчевич Г. Т. Интеллектуальный та людський капітал в інноваційній економіці / Г. Т. Пальчевич // Регіональні проблеми людського та соціального розвитку : тези доп. і відомл. міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 т. / НАН України, Ін-т економіки пром-сті ; [редкол.: О. І. Амоша (відп. ред.) та ін.]. - Донецьк, 2008. - Т. 2. - С. 279-282.
18. Прошак В. Интеллектуальный потенциал Украины в умовах ринкової трансформації економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.01.01 / В. Прошак ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Львів, 2002. - 21 с.
19. Савельєва Ю. М. Интеллектуальный потенциал підприємства як основа його конкурентоспроможності [Електронний ресурс] / Ю. М. Савельєва, Н. В. Ващенко // Publishing house Education and Science s.r.o. - Electronic text data. - Praha, 2009. - Режим доступу : http://www.rusnauka.com/8_DNI_2009/Economics/43532.doc.htm.
20. Скуратівський В. А. Основы соціальної політики: [навч. посіб.] / В. А. Скуратівський, О. М. Палій - К. : МАУП, 2002. - 200 с.

21. Стефанишин О. В. Людський потенціал ринкової економіки України [Електронний ресурс] // Наукова періодика України / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. - Електрон. текст. дані. - К., 2006. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlitu/16_1/276_Stefanyshyn_16_1.pdf. - Джерело публ.: Науковий вісник НЛТУ України. - 2006. - Вип. 16. 1. - С. 276-284.

22. Тихомирова І. О. Концепція людського капіталу як основа сучасної системи управління підприємством / І. О. Тихомирова // Формування ринкових відносин в Україні. - 2003. - № 1. - С. 60-62.

23. Управління розвитком людських ресурсів / Дніпропетр. обл. рада, Обл. комун. вищ. навч. закл. Ін-т підприєм-

ництва "Стратегія" ; [Верхоглядова Н. І., Ільїна С. Б., Іванникова Н. А., Лаврінченко О. В.]. - Дніпропетровськ ; Жовті Води : Наука і освіта, 2006. - 316 с.

24. Человеческий потенциал: опыт комплексного подхода / Рос. акад. наук, Ин-т человека ; [под. ред. И. Т. Фролова] ; [Н. Н. Авдеева и др.]. - М. : Эдиториал УРСС, 1999. - 175 с.

25. Shils E. The virtue of civility: selected essays on liberalism, tradition and civil society / E. Shils. - Indianapolis, 1997. - 224 p.

26. Bowen H. R. Investment of Learning / H. R. Bowen. - San-Francisco ets : JosserBass, 1978. - 165 p.

27. Brooking A. Intellectual Capital / Annie Brooking. - New York : Itp Life Long Learning, 1997. - 224 p.

O. Veretennykova, N. Krykun

BASICS OF THE THEORY OF INTELLECTUAL CAPITAL: EVOLUTION OF SCIENTIFIC CONCEPTS

This article describes the evolution of the theory of human capital with its transformation in the theory of intellectual capital. The basic tenets of the theory of intellectual capital through the study of works of the representatives of different schools of political economy. Monitored the views of prominent economists on the impact of intellectual property rights in the economic development of society.

Key words: *intellectual capital, the theory of intellectual capital, human capital, political economy, intellectual activity.*

© О. Веретенникова, Н. Крикун
Надійшла до редакції 28.09.2012

УДК 510.25+33.114

РОЗРОБКА ІНСТИТУЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ

ОЛЕНА ГОРЧАКОВА,

кандидат економічних наук, Донецький науково-виробничий центр стандартизації, метрології та сертифікації

У статті запропонована модель інституційної матриці, побудована за методологією тернарного моделювання, яка дозволяє формалізувати якісні, кількісні та структурні параметри соціально-економічних відносин.

Ключові слова: *структура, матриця, інституціоналізм, методологія, ієрархія, форма, відносини.*

Постановка проблеми. Розуміння складності схем взаємодії чинників різноманітної природи (технічних, економічних, соціальних) розширило горизонт сучасної економічної думки до масштабів концепції інституціоналізму (institute - встановлення, пристрій, установа). Спроби **встановити** види дії і міру впливу неекономічних чинників на економічні процеси, **побудувати** на їх підставі конструктивну систему суспільних стосунків і **за-**

снувати комплекс правових норм і контролюючих організацій, що забезпечують поступовий розвиток соціально-економічних систем, стикаються з проблемою ідентифікації, формалізації і структуризації різноманітних і різномасштабних інститутів. У зв'язку із цим у рамках сучасного інституціоналізму науковці моделюють соціально-економічні відносини у вигляді схем, факторних моделей, інституційних матриць.